
VLADISLAVA PAJEVIĆ

BOGDAN BOGDANOVIC: URBANISTIČKE MITOLOGEME

(BIBLIOTEKA ZODIJAK, »VUK KARADŽIĆ«,
BEOGRAD, 1966)

Knjiga »Urbanističke mitologeme« je dobro došla danas, kada se o gradu, urbanizmu, urbanizaciji, govori na sve strane. Zaljubljen u svoj posao arhitekta, i to kompletnog arhitekta, autor ove knjige je uspeo da ukaže na početke urbanizma još u pradavnim vremenima. Bogdan Bogdanović smatra da je urbanizam, od početka do danas, uterivanje grada u norme i u formule. Zato rađanje urbanizma treba povezati sa rađanjem prvih gradova. U težnji da o tome kaže što više i što bolje, Bogdanović komentariše ideje najvažnijih pisaca koji su se bavili bilo gradom, bilo počecima civilizacije, ili počecima urbanizma. To ima pozitivnu, ali donekle i negativnu stranu. Pozitivna uloga je u tome što je sa:eto prikazano skoro sve što je značajnije pisano o tom problemu, a negativna što je umnogome otežan prilaz samoj materiji koja je predmet knjige, tako da je pristupačna samo vrlo uskom krugu čitalaca.

Ovo delo je zanimljivo ne samo po temi koju obrađuje, nego i po načinu na koji se prišlo materiji. O starim vremenima, bilo da je reč o naseljima ili starim civilizacijama, dosad se uvek govorilo u okviru današnjeg načina mišljenja. Bogdanović smatra da je to pogrešno, i zato uvodi nov pojam, magijsko-tehničke matrice, koje su za svaku kulturu drukčije. Gradovi davnih vremena treba da se ocenjuju kroz prizmu mišljenja ljudi tih vremena, jer se samo na taj način mogu pravilno razumeti.

O počecima građenja gradova, o počecima urbanizma, najmanje se može zaključiti na osnovu

ostataka gradova, jer su malobrojni. To nije moguće uraditi ni tragom pisanih dokumenata, jer ih nema. Zato je Bogdanović tražio odgovore kroz mitologeme o gradovima, a one su se do naših dana sačuvala. Mit i mitologeme Bogdanović posmatra istorijski i trudi se da ih objasni. Prateći mitologeme o građenju i nastajanju prvih gradova evidentna su dva uticaja: uticaj predstava o svetu na same gradove, i uticaj tehničkog razvitka čoveka i razvitka grada na samu mitologiju. To je autora navelo da pomoću mitologeme odredi, relativno, vreme nastanka samog grada o kome legenda priča. Prvi opisi, nastali u davna vremena, vode poreklo još iz arhaičnog načina mišljenja. To se vidi jer su te priče animističke, naturističke. Kad je reč o kasnijim legendama u njih se sve više utkivaju nova čovekova saznanja, i tek sad dolazi do prvih magijsko-tehničkih matrica, a to je u legendama lako uočljivo.

Pokušaću da objasnim šta je to magijsko-tehnička matrica. U vremenima stvaranja prvih pojmova o svetu, magija je bila neodvojiva od ostalih saznanja čoveka. Krug je na primer imao dvojako značenje, zaštitni znak, ali i tehnički pojam, pa je to bilo nemoguće razgraničiti. Tako dolazi, po Bogdanoviću, do stvaranja magijsko-tehničkih matrica kruga, pravog ugla, itd. U okviru tih matrica se i gradi i živi i misli.

Mitologema o gradovima ima koliko i samih gradova. Građenje prvih gradova je bilo u stvari građenje sveta, ili bar njegovo ustanovljavanje. Svaki grad je bio svet za sebe, pa se u svim mitologemama poistovremenjuje nastajanje grada i sveta. Ipak su moguća neka bliža vremenska određivanja.

Krug je prvi apstraktni pojam koji čovek usvaja. Neophodno je istaći da se u tim pradašnjim vremenima još ne vidi granica između apstrakcije i konkretnog, ili se tad granica tek počinje da javlja. Krug je, kao magijski znak štitio ljude ili određena mesta, a kasnije se i kuće i prva naselja grade u obliku kruga. Tako se magija i tehnika prvi put kombinuju. Kada krug kasnije gubi svoj magijski smisao, postepeno prestaje da postoji i kao tehnička forma, jer oblik, da bi postojao, mora imati i neke dejstvujuće sadržine.

Ovde vidimo početak mišljenja čoveka, što znači da čovek gradi iz glave, a ne instinktivno.

Pomoću senke se dolazi postepeno do pravog ugla, preko paralelnih linija. Senka omogućava nova saznanja, strane sveta, pojam o orijentaciji. Uporedo sa ovim saznanjima dolazi do promena i u ekonomskom pogledu. Tek pronalaskom metalurgije, koja za sobom povlači podelu rada može se govoriti o gradu u našem smislu reči. Tek sa pronalaženjem pravog ugla može se govoriti o organizovanom građenju, a to je u stvari grad. Sigurno je da su se gradovi gradili po određenim zakonima, da se urbanizam ne može odvojiti od prvih gradova.

Kao primer se može uzeti Mohendžo Dara, jer su poređenja sa današnjim gradovima moguća. Ovaj grad ima čak i svoju kloaku, dok drugi, iz istog vremena, imaju i popločane ulice, ili dvo-spratne građevine. Gradovi već imaju velike hramove, palate, to su državnice za sebe sa obavezanim fortifikacijama. Graditelji tih gradova su majstori u svom poslu. Oni koji tek počinju da grade svet, valja im se da budu valjani i poštenu neimari, kako kaže Bogdanović. U ta vremena se gradi za večnost, materijali se donose iz daljina. Ipak se najviše toga sačuvalo u Mesopotamiji, zbog upotrebe bitumena.

Interesantno je navesti da se u to vreme velika arhitektonska dela rade ne na osnovu matematike, jer je jedino kod Sumero-Arkadaca nešto više razvijena. Teško je zamisliti da ovako sjajni graditelji nisu imali svojih apstrakcija, svojih matrica, pomoću kojih su se tehnički određivali, u čijim su okvirima i mislili, ali bilo bi vrlo opasno da njihove matrice poistovećujemo sa svojim, današnjima.

Voda je velika opsesija i drama prvih gradova. Živi se pored velikih voda (verovatno isto toliko zemljoradnici kao i ribolovci), a vodi se borba da bi se pored njih opstalo. U starim mitovima se vidi da je svet u početku bio sav u vodi, u haosu, u mraku. Tek tu nastaje prava borba za svet, a kroz borbu se stvara i istorijski čovek. Voda je ljude združila, da bi je savladali. Za izgradnju nasipa potrebna je ogromna ljudska snaga. Ali su ovo vremena i prvih ratova, jer vladati vodama značilo je vladati teritorijama, značilo je opstanak. I pored nasipa, drenažnih mera i ne malog hidrotehničkog znanja, vode ponovo plave.

Čovek se vraća na plavljena mesta i diže nov stambeni sloj. Postamenti gradova su sve viši (El Obeid leži na postamentu od 15 m), i dok su donji slojevi u granicama preistorije, u gornjim ima i pisanih dokumenata. Izgleda neverovatno, ali je u tim slojevima ugrađeno oko 2000 godine. Uloga hidrotehnike u ovim vremenima je višestruka. Njome čovek savladuje prirodu, a istovremeno počinje planski da radi. Ukoliko se ranije moglo govoriti o nekom urbanizmu, to je u svakom slučaju bio protourbanizam, hidrotehnika je tek prethodila urbanizmu.

Najinteresantnija, a svakako najzagonetnija građevina tih vremena je mesopotamska zigura. Bogdan Bogdanović joj posvećuje veliku pažnju. Na kraju dolazi do zaključka da, kao što krug brani od vatre, kvadrat (a to je osnova zigure) brani od vode. To ima smisla, jer su sve zigure ogromnih dimenzija, slične sazidanim planinama. Građevina sličnih zigurama ima i na drugim stranama sveta, u Indiji, Kini, Americi. Izgleda da su funkcije ovih građevina slične; zaštita ili odbrana. Ne menja smisao, ako u jednom slučaju ona štiti od vode, u drugom od sunca.

Odeljak knjige posvećen Kini je, takođe, vrlo zanimljiv. U kineskim mitologemama o nastanku gradova i sveta ogleda se sva mukotrpnost građenja. Do krajnjih ciljeva se nije došlo odjednom, već postepeno, a iznad svega istrajno. Krajnji cilj je ustanovljavanje sveta, ali iznad svega organizovanje sveta. Otkriva se značaj brojeva, brojevi za sobom povlače otkriće muzike i, kao rezultat svega, nastaje konačno harmonija. Taj visoki nivo mišljenja starih Kineza nije moguće zamisliti bez mnogih tehničkih znanja i vrlo razvijenih apstrakcija. U Kini su već zamislive vrlo značajne magijsko-urbanističke matrice. Grad je u obliku čistog kvadrata, a osnovna ćelija je takođe kvadrat. Postavljanje grada, počev od mesta pa nadalje, vrši se prema strogim kanonima ritualnog urbanizma. Po kineskim mitologemama nebo je krug, zemlja kvadrat. Iz kvadrata proizlazi broj 4, i tek je sad moguća planimetrijska organizacija sveta. Polja su u obliku kvadrata. I u hijeroglifu sinonim za polje je kvadrat, kao što je u egipatskom hijeroglifu sinonim za grad — krug.

Čovek je ono što je tek sa gradom, a grad je neodvojiv od urbanizma. I Bogdan Bogdanović ovako rezimira: »I onda (u starim vremenima), kao i danas svaka urbanistička zamisao nije ništa drugo do preliminarno određivanje mera i geometrijskih načela... Najstariji urbanisti imali su i sami neku vrstu svojih preliminarnih analiza.

Koliko-toliko pokušali smo u njih da proniknemo. Može li neko tvrditi da i naše današnje analize, kad su najvisprenije, neće nekom čoveku sutrašnjice izgledati kao sušta mutna magija.«

